

CEZA DAVALARININ UZAMASI SEBEPLERİ, ALINMASI GEREKEN TEDBİRLER.

Ord. Prof. Tahir TANER

«Adalet» ve «sürat» birbirinden ayrılmayacak mefhumlardır. Adaletin süratle yerine getirilmesi her zaman her işte arzu edilir: Hukuk işlerinde hak sahipleri biran evvel haklarını elde etmek isterler, ceza işlerinde suçluyu en kısa zamanda cezalandırmak, bir çok yönden, hususile âmme efkârını tatmin ve cezanın umumî önleme fonksiyonunun tesirini göstermesini temin bakımından faydalıdır. Sürat aynı zamanda halkın adliyeye itimadını arttırır. Davaların sürüncemede kalması bu itimadı sarsacak âmillerin ta başında gelir.

Böyle olmakla beraber *asıl gaye «adalet» olduğu için o, hiçbir suretle «sürat»e feda edilemez.* Maksat, iyi kötü herhangi bir neticeye varıp davayı sona erdirmek değil, hakkı meydana çıkarıp yerine getirmektir. Bu gayeye ulaşmak için, takip edilecek yollarla kullanılacak vasıtaları gösteren ve her şeyden önce cemiyetin yüksek menfaatleri ile fertlerin esas haklarını lâyıkiyle korumak üzere iddia ve müdafaayı tevazün halinde tutması iktiza eden *muhakeme usulü kaideleri bu konuda en önemli yer tutar.* Fuzulî eşkâl ve merasimden âri ve basit olması gereken bu usul kaidelerinin iyi, dikkatli ve kusursuz tatbiki sayesinde ki sözü geçen gaye sağlanmış olur.

Bir hastalığı teşhis ettikten sonra onu bertaraf edecek ilâcı tayin edip kullanmak en basit bir kaide olduğuna nazaran, mahkemelerimizde davaların süratle neticelendirilememesinin de sebeplerini araştırıp tesbit etmek ve ona göre gereken tedbirleri almak çok doğru ve mantıklı bir hareket olur. *Davaların çabık bitirilmemesi neden ileri geliyor?* Kanunların iyi olmamasından, yahut iyi tatbik edilmemesinden mi, yoksa başka sebeplerden mi?

Memleketimizde ötedenberi mevcut olan bu derdin gerçek sebepleri lâyıkiyle araştırılmaksızın, hemen daima biricik deva olmak üzere «kanunların tâdili» tedbirine başvurulmuş ve maalesef her defasında aksi neticeler alındığı halde vakit vakit yine, en kestirme gibi görünen, bu yola gidilmekten vazgeçilmemiştir.

Hemen ilâve etmek lâzımdır ki, «sürat»i sağlamak için yapılan bu tâdiller - gerek âmme menfaatini koruyan esasların ve gerek fertler için mevcut teminatın baltalanması suretile - çok defa «adalet» in zararına olmuştur: 8 Nisan 1340 kanunile *İstinâf derecesinin kaldırılması* davaların süratle neticelendirilmesi mucip sebeplerine dayanmış olduğu gibi, eski usul kanunlarını tâdil eden ve kısaca «*Tesrii muhakemat kanunu*» adıyla de anılan 21 Nisan 1340 tarihli kanun da bu maksatla tanzim edilmiştir. Yine aynı gayeyi temin için 16 Haziran 1936 tarihli ve 3006 sayılı kanun bugünkü *Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunumuzun bazı maddelerini değiştirmiş* ve 27 Haziran 1938 tarihli ve 3498 sayılı kanun, *meşhut suçların muhakeme usulünü ağır cezalı suçlara teşmil etmiştir*.

Kanunlarda hiç değişiklik yapılmaması iddia olunamaz, bittabi noksanları doldurmak, aksaklıkları düzeltmek, memleketimizdeki özellikler icabınca görülen lüzum ve ihtiyaçları karşılamak için kanunlarda tâdilât yapılır ve yapılmalıdır da; kanunlar bu suretle tekemmül eder. Fakat âmme hukukunu ve ilgililerin menfaatini korumak için konmuş olan usul ve teminatı - davaları tesri maksadile - kaldırmak veya azaltmak doğru değildir.

Muhakeme usulü basit olmalıdır; ancak bu basitliğin asıl gayeyi feda edecek derecelere varmaması lâzımdır.

Davaların süratle neticelendirilmesini temin edecek biricik çarenin kanunlarda tâdilât yapılmasından ibaret bulunduğu düşüncesinin yanlışlığını isbat eden önemli delil, bu maksatla kanunlarımızda ötedenberi yapılan bunca tâdillere rağmen yine işlerin sürüncemede kalması, çabuk bitmemesidir.

Demek ki mesele yalnız kanunları değiştirmekle hallolunamamış, hastalık doğru teşhis edilememiştir.

Kanaatimizce işlerin süratle neticelendirilememesi - aşağıda müşahhas olarak tafsil edildiği veçhile - daha ziyade tatbikattaki bozukluklardan, adliye cihazının kanun hükümlerine tamamiyle uygun bir surette işleyememesinden ileri gelmektedir. Bunu cesaretle kabul ederek gerekli tedbirlere derhal tevessül etmek lâzımdır. Şu hale göre alınacak tedbirler, kanunların pek lüzumlu görülecek tâdillerinden başka ve bilhassa «*tatbikatın islahı*» hususuna mâtuf olmak gerektir.

Mevzuat sahasında, yasama alanında, yapılacak işler de vardır:

a) *İstinâf derecesinin ihyası* lâzımdır. Bu sayede Yargıtayın işi hafifletilerek asli vazifesini iyi bir surette yapmasına imkân verilmiş oluktan başka, çokluğu dolayısıyla işlerin Yargıtayda aylarca kalmasının ve binnetice davaların uzamasının önüne geçilmiş olur.

İstinaf mahkemelerinin yeniden kurulması vesilesiyle çoktan beri beklenen «Mahkemeler teşkilâtı kanunu» nun da biran evvel tanzimi kat'i bir ihtiyaç mevzuudur.

b) *Ceza muhakemeleri usulü kanununun* 16 Haziran 1936 tarihli ve 3006 sayılı kanunla değiştirilmiş olan maddelerinin içinden işlerin tesrii maksadile ve *teminatın kaldırılması pahasına tâdil edilmiş bulunanların yeniden gözden geçirilerek düzeltilmesi* icap eder.

c) Meşhut suçların muhakemesine dair olan 3005 sayılı kanunun şumulünden ağır cezalı suçlarla kabahat derecesindeki malûm suçların çıkarılması çok uygun olur.

ç) Hayli yüklü olan sulh ceza mahkemelerinin vazifelerinin daraltılması ve bu muhakemelerde *iddia makamının temsil ettirilmesi* iktiza eder.

Tatbikat sahasında mevcut aksaklıklardan ve bunların izalesini sağlayacak tedbirlerden bahsetmezden önce fikrimizce işlerin iyi yürümesi âmillerinden bulunan çok önemli bir noktaya temas etmek muvafık olur: Yalnız yabancı memleket kanunlarını iktibas ve tercüme etmekle ötedenberi iş bitmiş sayılıyor. O memleketlerde sözü geçen kanunların tatbiki için kullanılan *vasıta* ve *muesseseleri* de mümkün olduğu kadar temin etmek lâzımdır. Hususile muhakeme usulüne ait kanunların lâyıkile uygulanması için bu lüzum kat'idir.

Şunu da ilâve etmek gerektir ki, alınacak tedbirlerden, girişilecek ıslahat teşebbüslerinden pek kısa zamanda semere beklenemez. Tesbit edilecek ve pek kat'i sebepler olmadıkça değiştirilemeyecek esaslı bir programın azim ve sabırla tatbiki zaruridir.

Şimdi davaların fikrimizce uzamasını mucip olan sebep ve âmilleri birer birer ele alarak tahlil ve hatıra gelen çarelerini kaydedelim:

1 — *Davaların hazırlanmış ve olgun bir halde mahkemeye sevkedilmemesi.*

Gerçekten Savcılığa iddianame ile doğrudan doğruya mahkemeye verilen işlerin hazırlık tahkikatı çok kere tam olarak yapılmadığı gibi, ilk tahkikatı yapılan işlerde de bu tahkikat ekseriya noksan bırakılmakta olduğu için mahkemeler noksanları tamamlamak, tahkikatı genişletmek zorunda kalıyorlar. Bunun neticesi olarak muhakeme bizzarure tâlikten tâlike uğruyor; aylarca, senelerce sürüp gidiyor.

Hususile büyük merkezlerde bu durum göze çarpacak derecede açıktır. Savcılığın vazifesi sadece âmme davasını açmaktan ibaret değildir; *ilk tahkikata verilmeyen işlerde Savcı hazırlık tahkikatını etraflı bir surette yaparak bütün delilleri toplamak, bütün tahkik muamelelerini ifa*

etmek ve işi olgun bir hale getirdikten sonra oldukça *mufassal bir iddianame ile mahkemeye sevk etmek zorundadır.*

Halbuki tatbikatta - hususile büyük merkezlerde - iş böyle olmuyor, Savcılık âdeta bir posta kutusu vazifesini görüyor. Meşhut suçlar hariçinde haber aldığı suçun tahkikatını zabıtaya havale ediyor. Evrak döne dolaşa nihayet karakolda, *kısmi adli* denilen bir polis memurunun eline düşüyor, tahkikat onun himmetine mevdu kalıyor, işin hakikatini meydana çıkarmak için sualleri o soruyor, ifadeleri o zaptediyor. Yapılan tahkikatın tabiatile değeri ve durumu, hukukçu olmayan o memurun bilgi ve kabiliyeti derecesile mütenasip oluyor. Vücade gelen evrakı perişan Savcılığa gönderildiği zaman, bir göz gezdirilerek noksanı görülürse tamamlanması için yine zabıtaya iade ediliyor. İşlerin çoğuna ait evrak Savcılıkla zabıta arasında böylece birkaç defa seyahat ettikten ve bir hayli yıprandıktan sonra nihayet Savcılığın basma kalıp bir iddianame-sile mahkemeye sevk olunuyor.

Küçük ve işi az olan şehir ve kasabalarda hazırlık tahkikatını bizzat Savcılar yaparlar ve yapmalıdırlar, ilk tahkikata verilmeksizin doğrudan doğruya mahkemeye sevkedecekleri işlerin bütün delillerini topladıktan ve işi olgunlaştırdıktan sonra mahkemeye göndermeleri için hiç bir mâni yoktur. Ankara ve İstanbul gibi büyük merkezlerde Savcı ile yardımcılarının hazırlık tahkikatının icabettirdiği tahkik muamelelerinin hepsini bizzat yapmalarına maddeten imkân bulunmadığını, buna yetişemeyeceklerini takdir ederiz. Ancak işleri tamamen zabıtaya bırakmaları ve kendilerinin zabıta ile mahkeme arasında sadece bir vasıttan ibaret telâkki olunmaları da kabul edilemez.

Bu hususun aynı zamanda kadro ve personel ile ilgili olduğu şüphesizdir. Bu vesile ile şu noktaya işaret edelim: Yargıç ve Savcılara maaşlarından ayrı olarak tazminat verilmesi yolundaki hayırlı teşebbüsün adliye mesleğine rağbeti arttıracacağı kuvvetle memuldür. Gerçekten adliye ıslahatının başında, müntesiplerinin terfihi ve mesleğin cazip bir hale getirilerek - hususile istinaf derecesinin ihyası dolayısıyla - artacak olan ihtiyacı cevaplandıracak surette kadrolarının genişletilmesi maddeleri gelir.

Şu halde ilk tahkikata verilmeyen işlerde, kanunun hükümlerini hakkile tatbik etmek ve işlerin *olgun olarak mahkemeye sevkini temin eylemek üzere Savcılığın daha faal bir hale gelmesi elzemdir.*

Gerek zabitanın ilk olarak işe el koyması takdirinde ve gerek Savcılarının, yukarıda işaret olunduğu üzere, büyük merkezlerde bizzat yapmağa yetişemedikleri bazı tahkik muamelelerini zabıtaya tevdi mecburiyeti olduğu hallerde, zabitanın bu işleri lâıykile görebilmesi için «*ehliyet*»

in şart olduğu inkâr edilemez. Kanunları iyice bilmeyenlerin veya ceza hukukunda bilgileri mahdut olanların bu işlerde yeter derecede muvaffakiyet gösteremeyeceği için işlerin yine aksaması muhakkaktır.

Bu itibarla mevzuatımızda zaten mevcut olan bir tedbirin en iyi bir surette tatbikini derhal temin etmek lâzımdır: filhakika 4 haziran 1937 tarihli ve 3201 sayılı *Emniyet teşkilâtı kanunu*'nun 9 uncu maddesinde mevzuubahis «adli polis» teşkilâtı henüz yapılmamış olan tam teşekküllü karakollarda, yani bütün emniyet âmirliklerinde, kısmı adli adı verilen bu teşkilâtın kısa bir zamanda vücuda getirilmesi, ve hiç olmazsa büyük merkezlerde bu kısmın âmirliklerine İçişleri Bakanlığınca kâfi maaşla hukuk mezunlarının tayin edilmesi çok lüzumludur. Bu sayede sözü geçen kanunun 12 nci maddesi uyarınca «Adli işlere müteallik tahkikatın salâhiyetli adli otoritelerin direktifleri altında ve kanunlara tevfikân adli zabıtaya yaptırılması» ndan beklenen iyi sonuçlar imkân altına alınır.

Hazırlık ve ilk tahkikatın böylece etraflı bir surette yapılarak davaların olgun bir halde mahkemeye sevk edilmesine ceza muhakemeelri usulü kanunumuz o kadar ehemmiyet vermiştir ki «*Duruşma hazırlığı*» adını taşıyan mahsus fasılda, duruşmadan evvel sözü geçen tahkikatın tamamlanmasına yarayacak tedbirlerin alınmasını ve hususile 214 üncü madde başkaca sübut delillerinin toplanmasına mahkeme reisi tarafından karar verilebileceğini tasrih etmiştir. Bütün bunlar -kanunun da gaye edindiği veçhile - duruşmanın bir celsede, bu mümkün olmasa bile, pek kısa zamanda bitirilmesini temin edecek surette hazırlıkların tamamlanmış olmasını istihdaf etmektedir.

Yukarıda işaret edildiği üzere bir taraftan, faal bir hale geçmesi gereken, *Savcılık hazırlık tahkikatını, sorgu hâkimleri de ilk tahkikatı* - toplanmış olan delillerin mahkemeye yalnız münakaşasını bırakacak surette - etraflı ve noksansız olarak yaptıkları ve diğer taraftan *yargıç veya reis de duruşmadan evvel* dosyayı iyice tetkik ederek, her nasılsa noksan kalmış olan cihetlerin ikmalini yani başkaca sübut delillerinin toplanmasını - sözü geçen 214 üncü madde uyarınca - temin eylediği takdirde işlerin çok kolaylaştırılmış olacağı şüphesizdir.

Bu münasebetle ilâve etmek gerektir ki *davaların*, bugün olduğu gibi aylarca ve hattâ bazan yıllarca sürüncemede kalması ve aynı işin tâlikler dolayısıyla mahkemenin yirmi otuz gündeminde mütemadiyen yer alması yerine, bunları *olgunlaştırmak için ilk tahkikatta uzun müddet kalması müreccaktır*. Nitekim diğer memleketlerde çok mühim davaların ilk tahkikat safhasının aylarca devam ettiği vâkidir ve fakat iş mahkemeye intikal edince - hususile jüri huzurile bakılan ağır cezalı işler -

bir celsede hükme bağlanır, pek büyük davalar birbirini takip eden en çok iki üç celsede neticelendirilir. Bizde ise davalar iyice hazırlanmadan mahkemeye geldiği için - adı «son tahkikat safhası» olmakla beraber - âdeta hazırlık ve ilk tahkikatı çok defa mahkemenin kendisi yapıyor, eğer bunu yapmazsa meselâ hâdisede adı geçen bir kimseyi şahit olarak çağırıp dinlememiş olursa Yargıtay hükmü bozacağı için hiçbir noksan bırakmamağa çalışıyor[1]. Bu bir iki celsede temin olunamayacağına göre tabiatile dava tâlik ediliyor. Bir taraftan da mütemadiyen yeni işler geliyor, çoğunda aynı noksanlar bulunduğu için davaların sayısı gitgide artıyor. Bu suretle - İstanbul gibi büyük şehirlerde - bir asliye mahkemesinin günlük listesinde en aşağı yirmi beş otuz ve hattâ bazan daha fazla dava bulunuyor. Bir mahkemenin bir günün mesai saati içinde bu kadar davaya bakmasına ve hele neticelendirmesine maddeten imkân olmadığı ve daha ziyade çalışmaya esasen insan tâkatı tahammül edemeyeceği cihetle, bir çoğu tâlik ediliyor ve davayı bitirmek çareleri yerine âdeta tâlik sebepleri aranıyor, işi uzatmak isteyen taraf da bu yolda talep ve yardımlarda bulunmakta kusur etmiyor, böylece işler yığılıyor, yığıldıkça iyi bir surette tasfiyesi güçleşiyor. Demek ki bu yüzden davalar uzadıktan başka adalet de müteessir oluyor.

Kanaatimizce, bir asliye mahkemesi - tahkikatı mükemmel olarak yapılmış olmak şartile - bir günde ancak dört beş davaya bakarak nihai karara bağlayabilir ve bu sayede işler de süratle görülmüş olur. İşte gaye bu olmalıdır, yani nihai hükme bağlamak üzere asliye ceza mahkemelerinin gündelik listesini beş, ağır ceza mahkemelerinininkini bir davaya indirmek gayesini temin etmelidir.

Bunun için de ilk ve başlıca tedbir, yukarıdanberi arzedildiği üzere, davaların mahkemelere tamamile hazırlanmış bir halde sevk edilmesidir.

2 — Şahitlerin duruşmaya daveti işi: Davaların uzamamsı sebeplerinden biri de budur. Filhakika bugün câri olan usule göre - mütalealarımızı daima büyük merkezlerde yapılanları gözönünde tutarak yürütmekteyiz - dava evrakı mahkemeye gelince, davet edilecek şahitlerin isimleri çok defa kalemce tesbit edilmekte ve celpnameler kanunun emri hilâfına mahkeme kalemince doldurularak tebliğata gönderilmektedir.

Diğer taraftan ekseriya iş şöyle cereyan ediyor: Zabıt kâtibi tahki-

[1] Bu münasebetle kaydedelim ki Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 238 inki maddesinin - mehzaz kanunun tâdilâtında olduğu gibi - esas mahkemesine geniş takdir salâhiyeti verecek surette değiştirilmesi ve bu sayede lüzumsuz yere davayı uzatacak muamelelerin önüne geçilmesi muvafık olur.

kat evrakına şöyle bir göz gezdiriyor, ne kadar «ismihâs» görürse şahit olarak davetleri için kendilerine celpname gönderiyor. Farzedelim ki hazırlık veya ilk tahkikatta Ahmet Kaya adında birisi de şahit olarak dinlenmiş, halbuki Admet Kaya soruşturmasında suç sayılan hâdiseden tamamile ademi malûmat beyan etmiş ve hattâ hâdisenin cereyan ettiği söylenen tarihte o kasabada bulunmadığını söylemiş. Buna rağmen kendisine celpname gider, Ahmet Kaya başka bir kasabaya nakletmiş olduğu için celpname tebliğ edilemez, aranır, taranır, bir çok tetkiklerden ve bu arada muhakeme üç dört ay tâlik edildikten sonra nihayet Ahmet Kaya meselâ Adanada bulunur, istinabe yoluyla ifadesi alınır, ademi malûmat beyan ettiği anlaşılır. Bunun gibi ifadelerinin hâdiseyi aydınlatmağa hiç yardımı dokunmamış olan daha bir çok şahitlerin bulunup celpiyle boşuna uğraşıldığı ve bu yüzden davaların tâlikten tâlike uğradığı çok vâkidir.

Çaresi, çok basit: kanun hükümlerinin aynen ve tamamen tatbikinden ibarettir.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 193 üncü ve 215 inci maddeleri duruşmaya çağrılacak şahitlerin isimlerinin iddianamede gösterileceğini tasrih ettiği gibi, 207 nci madde ile 215 inci madde bunlara gönderilecek celpnamelerin Savcılık tarafından yazılıp tebliğ edilmesini emretmiştir.

Halbuki bugün böyle yapılmıyor; yukarıda işaret olunduğu üzere, celpnameler mahkeme kalemlerinde yazılıyor. *Bu usul tamamile kanuna muhaliftir.* Mülga Usulü Muhakematı Cezaiye Kanununun tatbikinden kalma eski bir itiyattır. Filhakika o kanuna göre celpnameler mahkemelerce hazırlanıp tebliğ edilmek lâzımdır.

Şimdiki kanunumuzu hazırlayan İstanbul Komisyonu esbabı mucibe lâyhâsinin bu mevzua ait kısmında aynen şöyle diyor: «Her müddei davasını bizzat takip ve isbatla mükellef olmasına göre Almanyada olduğu gibi *bilümun tebligatın Müddeiumumilik marifetile icrası kabul edilmiş ve bu suretle şimdiki usulün tebdili elzem görülmüştür*» [1]. Ceza muhakemeleri usulü kanunumuz yürürlüğe gireli on yedi sene gibi uzun bir zaman geçmiş olduğu halde «tebdili elzem görülmüş olan» usulün hâlâ devam edip gitmesi doğru değildir.

Savehiklar bu mevzuda da faaliyete geçmeli ve ödevlerini yapmalıdırlar, iş kâtiplerin eline bırakılmamalıdır. *Ceza Muhakemeleri Usulü*

[1] Komisyonun Adalet Bakanlığınca bastırılmış esbabı mucibe lâyhâsı, 1937.

kanunumuz, me'hazı olan kanun gibi, esasında ihtiva ettiği hükümler itibarile, *en güzel usul kanunlarından*; duruşmaya davet olunacak şahitlerin ilkönce iddianamede tesbiti ve sonra taraflara duruşmada bulunacak bütün şahıslara celpname yazılıp tebliğ edilmesi işlerini Savcılığa vermekle hem esaslara çok uygun bir yol tutmuş, hem de pratikte çok iyi neticeler alınması sağlanmıştır. Filhakika mahkemelerin, kalemlerinin işleri çoktur ve mudildir, diğer taraftan davasını isbat edecek delillerin hangileri olduğunu tayin ve takdir hususunda, Savcı mahkeme zabıt kâtibinden daha fazla isabet gösterir; hususile çağırılmaları hakikaten lüzumsuz şahitlerle uğraşmaktan mahkemeleri de kurtarmak bakımından davaların süratle görülmesi gayesine dahi yardım edilmiş olur.

Elhasıl bu mevzuda artık daha ziyade geciktirilmeksizin yapılacak iş, kanunun hükümlerini tamamen tatbik, yani Savcılıkların bu konuda da vazifelerini yapmalarını temindir.

3 — *Şahitlerin dinlenmesi*. Şahadet, fennin terakkilerine rağmen ceza işlerinde bugün de kendisinden istig'na edilemiyen ve başlıca delil vasıtası olan bir müessese olmakla beraber, irat ve temini memleketimizde diğer delillerden ziyade zorluk arzeder; türlü sebepler dolayısıyla davaların uzamasının başlıca âmillerinden birini teşkil eder. Şahidin çağırılmasında ve dinlenmesinde tatbikatta ötedenberi takip edilmiş olan usuller şahitleri bıktırıp usandırmıştır. Çok kimseler şahit olmamak için her çareye başvururlar, şahadet bir angarya, çok külfetli bir iş telâkki edildiği için bundan mümkün olduğu kadar kaçınırlar. Davet olunduğu saatte dinlenmemesi, yol masraflarıyla tazminatın verilmemesi bu telâkkinin ve umursamamaklığın başlıca sebeplerindedir. Filhakika muayyen bir saatte hazır bulunmak üzere çağırılmış olan şahidin tam o saatte dinlenmesi bir istisnadır. Çok defa fazla olarak o gün işlerinden de kalmışlardır, belki gündeliklerini kaybetmişlerdir. Hele uzak yerlerden, köylerden gelmiş olanlar kasabada han köşelerinde kalarak yemek yatmak için durup dururken masraflara da katlanmışlardır. Büyük merkezlerde günlük listesinde otuz dava yazılı olan bir mahkemece aynı gün için davet edilmiş olan yirmi otuz şahidin aynı saatte ve hattâ o gün dinlenmelerine imkân yoktur. Bunları sabahtan akşama kadar bekletmek doğru değildir. Bu muamele tarzı «Adalet» için kendilerinden hizmet beklenen kimselerin bu yolda adliyeye itimatlarını sarsabilir ve tamamiyle aksi neticeler husulüne sebebiyet verebilir. Bu kadar külfet ve zahmet ihtiyarına mecbur olan şahit eğer hazırlık veya ilk tahkikata çağırılmış ise, bir daha davet olunmamasını, duruşma safhasında rahatsız edilmemesini sağlamak için bildiği halde bir şey bilmediğini söylemek suretiyle hakikatin meydana

çıkmasına mâni olması ve adaletin zararına bir vazı alması ihtimali de yok değildir.

Elhasıl vaziyet âcîl tedbire ihtiyaç göstermektedir.

Biri Adliyeye, öteki içlerinden şahit çıkan halka ait olmak ve zihniyet ve telâkkilerin değiştirilmesine mâtuf bulunmak üzere, fikrimce yapılacak iki seri işler vardır:

I— a) Halk hizmetinde bulunduğunu daima gözönünde tutması gereken salâhiyetli makam ve memurlar, şahitler hakkındaki hükümlerin daha iyi tatbik etmek hususundaki gayretlerini arttırmalıdır. *Hazırlık ve ilk tahkikatta şahit çağırıldığı saatte behemehal dinlenmelidir*; en çok yarım saatten fazla bir tehalüfe meydan vermiyecek surette davetlerin tertiplenmesi imkânsız değildir. Duruşmada ise yukarıda işaret olunduğu üzere mahkeme günlük listesindeki dava sayısı mutlaka dört beşe indirildikten sonra, her dava için ayrı saat tayini, hiç olmazsa öğleden evvel ve sonra olarak iki üç davet saatinin tesbiti kabildir.

b) *Davet edilmiş şahitler için bekleme yerleri gösterilmelidir*. Bu bittabi bina ile alâkadar bir mevzudur. En küçük bir kaza merkezinde bile yeni Adliye sarayları inşa olundukça şahitlerin bekleme yerleri unutulmamalıdır. O zamana kadar mevcut imkânlardan azamî istifade çareleri aranmalıdır.

c) Şahitlere ayrıca bekleme yeri gösterilmese bile kanun hükümlerini behemehal yerine getirmek yani hususiyle Ceza Muhakemelri Usulü Kanununun 54 üncü ve 236 ncı maddeleri hükümlerini mutlaka tatbik etmek iktiza eder. Bu son maddeye göre *duruşmaya şahitlerin ve ehlihibrenin yoklamasıyla başlamak* ve ondan sonra *şahitler muhakeme salonundan çıkarılmak* gerektir.

Vaz'ı sebebi izahtan müstağni olan bu yoklama, tatbikatta hiç yapılmıyor. Halbuki şahitlerin 54 üncü madde uyarınca birer birer çağırılıp dinleninceye kadar mahkeme salonundan dışarı çıkarılmaları için bu yoklamanın yapılması elzemdir. 236 ıncı maddenin son fıkrası, son tahkikatın açılması kararının veya iddianamenin okunması ve maznunun sorguya çekilmesi işlerinin şahitler hazır bulunmaksızın yapılacağını tasrih ediyor. Maksat telkinlerin olmamasının, şahidin yalnız bildiğini söylemesinin sağlanması olduğu halde bugün bu hükümler tatbik edilmediği için mahkemelerin çoğunda şahitler muhakemenin cereyanını tâ başından itibaren dinliyorlar; maksat da kayboluyor.

Sözü geçen kanun hükümlerinin tatbik edilmemesi için hiçbir sebep ve zorluk yoktur.

ç) *Şahitlerin yol masraflarıyla kâfi tazminatı mutlaka ve derhal tesviye edilmelidir.* Bunun için bütçeye konacak ödeneğin tamamıyla mahalline masruf çok lüzumlu bir tedbir olacağında şüphe yoktur. Adaletle hizmet için çağırılanlar kendi masraflarını yüklenmeğe ve işten kalmak suretiyle zararlarını çekmeğe icbar edilmemelidir. Şahitlerin içinde bu masrafı ve zararı çekmeğe hakikaten kudreti olmayanlar da bulunabilir. Bu masraflar ve tazminat verilmedikçe ve şahitliğin bir angarya olduğu kanaati sökülmedikçe işlerin istendiği gibi yürümesi beklenemez.

d) Yol masrafları ve tazminatı verilecek olan şahitlerden celpname ile vâki davete icabet etmiyenler hakkında kanunun hükümlerini ciddiyetle ve acımaksızın tatbik etmek gerektir. Bilindiği üzere gelmiyen şahitler hakkında ihzar müzekkeresi kesildikten maada bütün masraflar yükletilmek ve yirmi liraya kadar para cezası verilmek lâzım gelir. Mahkemelerin bu hususta çok müsaadekâr davrandıklarını söylemek lâzımdır. Masraflar yükletilmedikten başka ekseriya pek hafif bir para cezası karar altına alınmakta ve diğer celsede şahidin bildireceği mazeretler kolaylıkla kabul edilivererek af cihetine gidilmektedir. Bu itibarla müeyyidenin hiçbir tesiri olmamakta ve binnetice şahadet için vâki davetlere karşı halk arasında büyük bir kayıtsızlık görülmektedir.

Para cezasının çok defa azamî haddi verilmek, olur olmaz mazeretler kat'iyen kabul edilmemek suretiyle müeyyidenin kanun vâzınca umulan tesirini korumak ve kuvvetlendirmek lâzımdır; bu sayede şahitliğe karşı mübalâtsizliğin zamanla bertaraf olacağı şüphesizdir.

Bilfarz mazereti natik olmak üzere gönderilecek *hastalık raporunun behemehal ve en geç şahidin çağırıldığı gün ve saatte mahkemeye ulaştırılması mecburiyetinin vazı*, büyük şehirlerde savcılığın emrinde bulunacak bir tabip tarafından hasta denilen şahidin hemen o gün ikametgâhına gönderilerek *rapor mündericatının kontrol edilmesi* ve bu gibi kontrolların arada sırada yapılması, uydurma mazeretlerin önüne geçilmesini ve binnetice şahitlerin günü gününe gelerek işlerin uzamasına sebebiyet vermemelerini temin eder.

II — *Şahitliğin kanunî ve içtimaî bir vazife olduğunu halka telkin etmek ve suçlulara karşı mücadelede Adliyeye yardım şuurunu uyandırmak lâzımdır.* Hususiyle sık sık Radyoda konferanslar verdirmek, broşürler neşretmek ve diğer vasıtalarla başvurmak suretiyle - velev uzun vâdeli olsun - zamanla bu gaye elde edilebilir. Bunlar yapılırken herhalde bir taraftan yukarıda zikredilen masraf ve tazminatın verileceği ve diğer taraftan gelmemenin kanunî müeyyidelerinin şiddetle tatbik edileceği hususları unutulmamak gerektir.

4 — Davaların uzaması sebeplerinden biri de *lüzumsuz tâliklerdir*. İddia makamları bile «evrakın memuriyetine tevdi» talebiyle çok kere buna sebebiyet verirler. Davayı başından sonuna kadar takibetmek vazifesiyle mükellef olan savcının, evrakı mütalâa için istemesi kat'iyen tecviz edilemeyecek bir şeydir. Zaten savcı duruşmaya hazırlıklı bulunarak, dosya mündericatına vâkıf olarak gelmelidir ki vazifesini hakkiyle yapabilsin, ruznamesinde yirmi otuz dava yazılı olan mahkemedeki savcı yardımcısından bunu istemek realiteleri inkâr etmek olur ise de, genç savcı yardımcılarında azamî faaliyet beklemek haksız sayılamaz.

Diğer taraftan «filân veya falan husus hakkında *savcılığa müzekkere yazılmasına karar verilmiştir*» yolunda bir çok mahkemelerce verilmekte olan kararlar da yersiz ve işlerin uzamasına sebebiyet veren lüzumsuz şeylerdir. Müzekkerenin tesvidi, tebyizi, zimmetle gönderilmesi fuzulî muamelelerdir. Halbuki savcı mahkemede hazırdir, mahkemenin istediği şeyleri oracıkta not ettikten sonra derhal icabına tevessül edebilir. Sırf davayı uzatmak için muhakeme usulünün inceliklerinden istifadeye kalkışan müdafilere gelince, bunlar hakkında avukatlar kanununa göre gereken inzibatî cezalara tevessülde tereddüt edilmez ve iş sıkı tutulursa bu itiyatta bulunanlar gitgide itiyatlarından vazgeçerler.

5 — İşlerin süratle yürümemesi sebeplerinden biri de *mahkeme kalemelerinin çalışma tarzı, zabıt işleridir*. Bu başlı başına ve önemle ele alınacak bir mevzudur:

a) Önce mutlaka *dosya usulünü* tesis ederek, mahkemeleri içinden çıkılmaz evrakı perişandan kurtarmak lâzımdır.

b) *Kabiliyetli zabıt kâtibi yetiştirmek* gerektir: Muayyen merkezlerde münavebe ile birer aylık kurslar tertip ederek gerek dosya ve gerek zabtı usullerini ve stenoğrafi öğretmelidir. Bu sayede mahkemeleri makine gürültülerinden, reis ve hâkimleri dikte etmekten kurtarmalıdır. Hem de böyle dikte etmek kanunun ruhuna muhalif olduğu gibi, söylenenlere tetabuk etmediği yolunda itiraz ve şüphelere de yol açabilir.

Bütün bu tedbirlerin semere vermesi zamana mütevakıftır. Fakat şimdiden başlanırsa birkaç sene içinde tahakkuk ettirilmeleri mümkündür.

6 — *Sulh mahkemeleri çok yüklüdür ve işleri oldukça ağırdır*. Gerçekten, mahkûmlar istatistiklerine göre bu mahkemelerin gördükleri işlerin sayısı diğer mahkemelere kıyasen pek yüksektir; diğer taraftan vazifeleri dahilinde olan bazı hususî kanunlarda yazılı cürümlerin cezaları beş esne hapse kadar çıkması dolayısıyla keyfiyet bakımından da işleri önemlidir. Başka memleketlerde «kabahat mahkemesi» veya «polis mah-

kemesi adını taşıyan bu mahkemeler bizde büsbütün başka bir şekil ve mahiyet almıştır.

a) Beş seneye kadar hapse hükmedebildiği halde bu mahkemenin savcısı yoktur; *ceza davası bir iddianame ile sevk olunur ise de iddianameyi yazan, davacı duruşmada bulunmaz. Çok garip ve çok anormal bir vaziyettir; onun için işleri çabuk bitmez.*

Bir çok yerlerde, kazaların en büyük kısmında, esasen ayrıca sulh hâkimi olmadığı için, diğer bütün işler gibi sulh işlerine de asliye hâkimi bakar. Bu hâkim asliye işini görürken kazanın savcısı mahkemede hazır bulunur, sulh işine başladığı zaman çıkar gider. Böyle yerlerdeki savcılar sulh işlerinde de bulundurmakla ve yalnız ayrıca sulh mahkemeleri bulunan yerlerde bu mahkemeler nezdine birer savcı yardımcısı tayin etmekle sulh mahkemelerinde iddia makamının temsil edilmesi imkân altına alınabilir ve bu suretle çok geniş ölçüde teşkilâta lüzum kalmaksızın bu önemli noksan ikmal edilmiş olur.

b) *Sulh ceza mahkemelerinin vazifeli buldukları işlerin sayısını mutlaka azaltmak* ve bu mahkemelerin kuruluşlarındaki gayeye uygun bir tarzda süratle iş görmelerini bu sayede temin etmek çok muvafık olur.

Tahir TANER